

ПРОЗОВИЙ ДОРОБОК НАДІЇ КИБАЛЬЧИЧ ПРО НАРОДНОГО ВЧИТЕЛЯ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА КІНЦЯ XIX – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТТЯ

Комарівська Н.О.

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

У статті з'ясовано художні особливості прозового творчого доробку Надії Кибальчич, присвяченого темі вчительства; творчість письменниці розглянуто в контексті розвитку української літератури кінця XIX – початку XX століття. Встановлено, що художній світ письменниці містить жорстоку правду тогочасного життя, події й ситуації є типово українськими, письменниця наче максимально розсуває межі морального вибору вчителя, досліджує численні грані його психічного життя, висвітлюючи найбільш порогові стани душі; фрагменти Н. Кибальчич, присвячені вчителю, в аспекті їхнього реалістичного спрямування перегукуються з багатьма творами українських авторів періоду минулого зламу століть. Визначено місце і значення творчості письменниці в українському літературному процесі цього періоду. **Ключові слова:** історія української літератури, творчість письменників кінця XIX – початку XX століття, психологізм, мистецький процес, персонаж твору.

Постановка проблеми. Всебічне ґрунтовне вивчення історії українського письменства кінця XIX – поч. XX століття все ще не перестає бути актуальною проблемою нашого літературознавства, незважаючи на те, що в науковий вжиток уже запроваджено імена багатьох письменників, творчість яких раніше або фальсифікувалася, або згадувалася принагідно. Сьогодні українське літературознавство має значні надбання у вивченні творчості таких представників «молодої генерації» письменників, як О. Плющ, М. Яцків, Л. Яновська, Є. Ярошинська, Є. Мандичевський та ін. Це засвідчується публікаторськими та науково-дослідницькими акціями, що їх здійснили фахівці та ентузіасти. Водночас зростає потреба всебічного аналізу доробку окремих письменників у контексті літературно-мистецьких пошуків доби, потреба поглибленого висвітлення ряду постатей, що творили літературний процес вказаного періоду. Тому ми вважаємо за доцільне предметно зосередитися на літературному доробкові Надії Костянтинівни Кибальчич (1878–1914), наукове вивчення її творчості є актуальною проблемою сучасного літературознавства, оскільки письменниця залишила талановиту прозу і поезію, що є оригінальним складником національного письменства доби кінця XIX – початку XX століття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Український літературний процес кінця XIX – початку XX століття – один із найскладніших періодів розвитку вітчизняного письменства: на ньому відбилися соціальні та національні зрушення в суспільстві, а також кардинальні зміни в саморусі мистецтва, коли загострювалися класові протиріччя, ламалися старі поняття, відбувалися епохальні зміни в суспільстві. Із появою в літературі нових напрямків та художніх тенденцій повністю змінюється її літературний фон: поряд

існують реалізм і натуралізм, експресіонізм та імпресіонізм, символізм і новоромантизм.

Для прозаїків минулого зламу століть «[...] характерні творча суб'єктивність, художній інтуїтивізм, естетичний синтетизм, увага до питань філософсько-етичного плану, психологічний аналіз індивідуальних характерів, сфери підсвідомого, соціальної та масової психології тощо» [3, с. 223]. А відтак, еволюціонують і трансформуються теми художнього мислення, стилів, змінюються естетичні структури, відбуваються кардинальні зміни в жанровій системі. З'являються змішані жанри, внаслідок трансформації та дифузії яких, утворюються різні жанрові видозміни, які переважно мотивовані світоглядними позиціями та стилістичними уподобаннями митців.

У суверенній Україні глибокі системні дослідження І. Денисюка, О. Гнідан, Ю. Кузнецова, В. Агеевої, С. Павличко, Н. Шумило та інших присвячувалися переважно найвидатнішим постатям минулого зламу століть, таким як О. Кобилянська, В. Стефаник, Леся Українка, М. Коцюбинський, І. Франко, А. Кримський. Сьогодні українське літературознавство поповнюється новими фактами та уявленнями про талановитих, але несправедливо забутих митців, що творили літературний процес поряд із корифеями красного письменства. У розмаїтті оригінальних різнобарвних талантів помежів'я століть вирізняється постать Надії Кибальчич, яка несла в літературу пошук правди, чесності й повноцінності особистого життя інтелігента того часу, образ тривожної й вимученої обставинами людської душі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Психологізм прози, виразний імпресіонізм письма, трагічність долі Н. Кибальчич роблять її постать непересічним явищем в історії української літератури. Дослідження літературного доробку письменниці

не тільки сприятиме створенню правдивого образу письменниці, а й доповнить знання про мистецький процес кінця XIX – поч. XX століття та його дійсне значення в житті народу.

Мета статті – з'ясувати художні особливості прозового творчого доробку Надії Кибальчич, присвяченого темі вчительства, на тлі розвитку українського письменства кінця XIX – початку XX століття. На цій основі визначити місце і значення творчості письменниці в українському літературному процесі цього періоду.

Виклад основного матеріалу. Художній світ Надії Кибальчич містить жорстоку правду тогочасного життя, події й ситуації є типово українськими. Персонажі її творів належать до різних соціальних шарів суспільства, проте їх єднає відчуженість від юрби, внутрішнє, душевне неприйняття її правил гри. Головні герої Н. Кибальчич постійно перебувають в особливому психічному стані незвичайної вразливості до будь-яких подразників. Здебільшого, її персонажі не вписуються в оточення через свою глибинну несхожість на інших людей, свідомо чи несвідомо відчують душевний дискомфорт. За етичними, і психологічними ознаками такий душевний дискомфорт переживає Тетяна Орішевська з новели «Смутна пісня» (1901).

Доля сільської вчительки не раз викликала співчуття письменників. Цій темі присвячені оповідання Івана Франка, Михайла Коцюбинського, Бориса Грінченка, Олени Пчілки, Олександра Кониського, Уляни Кравченко, Гната Хоткевича, С. Васильченка та інших. Праця на селі була компромісом між суспільним, громадським почуттям і бажанням особистого щастя. Найбільшим тягарем для молодого вчительки є самотність. Як і М. Коцюбинський у новелі «Лялечка», Н. Кибальчич художньо осмислює проблему самотності в індивідуально-психологічному та соціально-історичному планах. Письменники не обмежуються зображенням тільки психологічної сутності поведінки героїнь, а показують і зовнішні її чинники, пов'язані з колоніальним становищем України та руйнівним впливом соціально-політичного ладу в суспільстві на особистість [8].

Раїса Левицька Коцюбинського не спроможна реалізувати своїх творчих цінностей ні як вчителька, ні як громадський діяч. І от коли спроба реалізації себе як жінки також не відбувається, життя героїні втрачає сенс: «... Раїса впала на канапку у своїй світлиці. Вона лежала така тиха, пригноблена, розтоплана і розуміла лиш одно, що вона одинока. Одиноке, самотнє, занедбане всіма серце сходило кров'ю у темній сосновій домовині» [9, с. 2, 86]. Подібні відчуття переживає Тетяна Орішевська з новели Надії Кибальчич. Буваючи в знайомих, вона почуває себе там чужою, відчуває заздрість та нещирість ото-

чуючих: «Тетяна сиділа з паніями, не знала, про що говорити з ними, і не могла, бо всією істотою почувала радість ворогів» [6, с. 311]. Її настрій відбивається на всьому, що б вона не робила. Навіть «чистий, як кришталь» голос стає «наче розбитий» [6, с. 311]. Тетяна мала необережність поділитися своїми почуттями зі студентом, який, здалося їй, ставиться до неї з щирою повагою. Але виявилось, що це була лише байдужа цікавість. Дівчині стало соромно за свою відвертість – і тепер, замість симпатії до студента, вона почувала ненависть.

Твір «Смутна пісня» є зразком психологічної новели настрою. Письменниця «абсолютизує права головного героя» (І. Денисюк), всі інші персонажі трактовані тут епізодично. У новелах такого типу предметом зображення, за визначенням І. Денисюка, є внутрішнє життя людини. «Це новела лірична, суб'єктивний світ герой виявляє тут сам (я-оповідання), або ж письменник користується літературною умовністю – способом викладу у формі так званого авторського всезнання» [2, с. 139]. «Всезнання» Н. Кибальчич має кілька витоків: власний досвід самотності й відчуження поміж людей; її увага, як тонкої і доброї людини, до іншого «Я»; письменницький талант створення образу і життя в ньому.

Гірку долю сільської вчительки та її семирічної дочки зі співчуттям показує Надія Кибальчич в оповіданні «Останні». Епізод з життя Василини Гордіївни і Марусі письменниця обрамлює в спогади маленької учасниці недавніх хвилюючих подій, цим самим підкреслюючи страшне становище вчителя в тогочасному селі.

Низка спогадів маленької учасниці про недавні події пояснює сцену тривожного очікування матері додому. Дівчинка пригадала, як «п'яні, здоровенні, страшні люди» [5, с. 59] часто приходили робити «бешкети її матері» [5, с. 59]. У селі не було таємницею, що місцеві глитаї, на чолі яких стояв попечитель школи, напоювали яких-небудь розбишак для того, щоб вони знущалися над учителькою. Коли по селу прокотилася хвиля арештів, попечитель мав надію, що і Василина Гордіївна потрапить до тюрми. Та лише змучений, виснажений вигляд учительки врятував її від страшного випробовування: «у нас і так досить цього добра, – робить висновок судовий виконавець, – а ця, напевне, наробить нам клопоту, бо вмере десь у тюрмі, а може ще й у дорозі. Та й дитина в неї мала, а вона схоче потягти її із собою. У нас і дорослим уже місця бракує» [5, с. 60]. Життя української інтелігентки не має жодної ціни в очах можновладців, законників. Брутальна жорстокість фрази представника російського закону вступає в гостру суперечність з підтекстовою гуманістичною ідеєю, на аксіологічному рівні твору панує оцінка вчительки як найкращої, найсвітлішої особистості, а її гонителя – як антихриста.

Василина Гордіївна перешкоджала попечителю шахраювати у шкільних справах, а після того, як стала на захист наймичок, яких він обдурював, «наче якась хмара усяких погроз, глузувань і небезпек обгортала жінку і дитину» [5, с. 61]. І цього вечора на них чекає «помста» попечителя за те, що вчителька попросила полагодити дах над класом.

Надія Кибальчич кількома штрихами малює портрети вчительки та попечителя, підкреслюючи жахливе становище першої і розкішне життя останнього: «Василина Гордіївна, така бліда, як віск, і сухенька, як билинка» [5, с. 59] та: «Увійшов здоровенний чоловік з густою чорною бородою, серед якої червоніли великі товсті губи, схожі на шматки сирого м'яса» [5, с. 64].

В оповіданні письменниця використовує такий прийом психологічного аналізу, як модифікація діалогізованого монологу: співрозмовник не чує або не сприймає того, про що розповідає персонаж. Поява попечителя в домі вчительки цього вечора не була несподіванкою, Василина Гордіївна була впевнена, що він прийде з образами. Карикатурність у портретуванні негативних персонажів, що є константою індивідуального стилю Н. Кибальчич, виявляється при зображенні попечителя у динаміці зовнішнього вияву його почуттів. Безглузді слова, звинувачення посипались на адресу вчительки: «Попечитель, вискаливши скажено зціплені зуби, махав величезними кулаками над самим лицем Василини Гордіївни і от-от замірявся вдарити її. Вона ж стояла біля стіни, притулюючи до себе однією рукою Марусю, а другою прикриваючи її голівку, і дивилась блискучими очима в осатаніле, страшне обличчя. [...] Скільки це тяглося, ні учителька, ні дитина не знали. Здавалося, що без краю. Вони вже не чули окремих слів, навіть не розуміли гаразд, що коїться, мов би це було у сні, не думали про рятування і не боялись нічого» [5, 65]. Героїня зберігає моральність, співчуття до соціально незахищених, фахову і просто людську гідність у атмосфері суцільної руйнації всіх чеснот. Її позиція мовчазного бунту, безнадійного протистояння споріднені з філософською позицією бунтаря А. Камю.

У творі «Останні» письменниця ставить проблему «дитина і світ». Надія Кибальчич не намагається «одорослити» дівчинку, вона відображає властиві дитині думки і почуття, розуміючи, що діти є невід'ємною складовою життя, його народження та продовження. Образ Марусі допомагає розкрити духовний світ матері. Важко було терпіти ту жахливу дійсність і, щоб заспокоїти свою маленьку донечку, Василина Гордіївна дуже часто розповідає їй про тата. Для них ці спогади були «єдиною одрадою» у житті. Емоційним позитивним акордом Надія Кибальчич завершує оповідання. Семилітня дівчинка переконана:

«так, як тепер, не може бути завсіди, так не можна б було видержать. Мусить бути краще! Мусить бути!» [5, с. 68]. Якщо образ вчительки уособлює страждання і бунтарство, то дівчинка є символом їх немарності, символом світлого завтрашнього дня, вона зберігає для кращого майбутнього духовні цінності, поганьблені сьогодні.

Фрагменти Н. Кибальчич, присвячені вчителству, в аспекті їхнього реалістичного спрямування перегукуються з багатьма творами українських авторів періоду минулого зламу століть. Наприклад, нужденне становище вчительки, переслідування і несправедливість властей, нестерпно важкі умови для праці показує Уляна Кравченко в оповіданні «Спогади учительки». Опис приміщення школи – яскрава ілюстрація умов учительської праці в ті часи: «За цвинтарним ровом стоїть хижа сама-самісінька. Не те, щоб хати у сусідстві були, але біля неї нічого більш, ні огорожі ніякої. Здається живі люди тут ніколи не жили. Наближаюся. Низька хижка, дах колить був соломомою накритий; від сторони цвинтаря півстіни впало. Мале віконце заложено чорним папером. Пустка...» [7, с. 271].

Тяжку працю вчителя Уляна Кравченко показує у творах «Перший рік практики», «Із записок учительки», «Голос серця». Ці нариси та оповідання були написані на прохання Івана Франка, який мав намір включити спогади письменниці до альманаху «Перший вінок»: «Так от я рішив звернутися до Вас з проською: чи не могли б Ви написати свої споминки про своє учительське життя в Бібрці і Стоках, від початку до кінця, з його добрими сторонами і злими. Головно звернути би увагу на відносини людей, дітей і товаришів-учителів до учительки, і здається, що про все те Ви будете могли розказати багато цікавого» [10, с. 187]. Феномен сільського вчителя в колоніальній Україні був настільки яскравим і драматичним, що І. Франко, як прибічник наукового реалізму, закликав письменників до його детального художнього аналізу в національній літературі. У галереї образів українських учителів, створених у кінці XIX – на початку XX ст., герої пера Надії Кибальчич вирізняються пороговістю екзистенційних роздумів, емоцій, рішень. Однією з екзистенційних проблем, поставлених і художньо досліджених письменницею, є проблема неавтентичного спілкування, що на нього змушені були йти вчителі. Дуже часто вони мусили робити «візити ввічливості» сільським панам, які «любили, щоб їх шанувала місцева робоча інтелігенція» [4, с. 4]. Такі відвідини не завжди були до душі освітянам, але «виконуючи повинність» [4, с. 5] можна було порятуватися від знущання шкільного начальства та залишатися на посаді. Михайло Яворенко та учителька церковної школи (імені письменниці не вказує)

з оповідання «Ескізи (З життя на селі)» (1910) змушені задовольняти самолюбство панів Андрієвих. Їм обом були неприємні такі візити, вони «з якимсь одурінням слухали ті безкраї оповідання про те, що їм було або зовсім чуже, або дратувало їх. Обом було нудно та ніяково і хотілось якомога швидше піти відтіль [...]» [4, с. 4]. Людина прагне спілкування для самовираження, саморозвитку, для співучасті в житті іншого – саме такого спілкування шукають, проте не знаходять герої Н. Кибальчич.

«Ескізи (З життя на селі)» та рукопис Надії Кибальчич «Нерівня», що зберігається в рукописному відділі Інституту літератури імені Т.Г. Шевченка НАН України, складають оповідання про життя молодого вчителя Михайла. У листі до Івана Франка від 22 листопада 1903 року Надія Кибальчич писала: «Посилаю свій рукопис вже переписаний. Дуже прошу Вас, що коли ся річ здається Вам, надрукувати її швидше, бо у мене є ще далі, тільки теж окремим оповіданням. Дійові особи більше нові, але й ті, що тут є, з'являються» [11, с. 551]. Але рукопис, надісланий до Івана Франка, залишився не опублікований.

У 1910 році в журналі «Рідний край» (№ 37-39) були опубліковані «Ескізи. (З життя на селі)» Надії Кибальчич, де було вміщено епізоди з раніше посланого Франкові твору. Головний герой відчуває страшенну самоту, спогади про конспіративні зібрання та ради навіюють сором «за свою марну віру у свої й народні сили, за свій запал; шкода було тих надій, тих самобутніх бажань, високого настрою...» [4, с. 7]. Зустріч з Химкою розвіює гнітючі думки Михайла, він закохується в дівчину.

Письменниця знайомить читача з дочкою місцевого багатія-козака. Хитра та підступна Химка не здатна до співчуття, вона в будь-якій ситуації шукає вигоди тільки для себе. Чуже горе та страждання розважають і веселять її. Навіть жакливе становище найкращої подружки для неї лише цікавість. Щоб задовольнити цю цікавість, Химка випитує в Марини про її відвідини старого Крамаренка. Бідна дівчина змушена задовольняти сексуальні потреби одруженого чоловіка за наказом рідної матері, бо дочка хвороблива і «до роботи не годяща» [4, с. 10], а будучи полюбовницею багатого чоловіка могла добре «заробити». У душі Марини «кипів гнів проти матері й проти тих, кому не треба продаватися» [4, с. 10], а Химка, розпитавши про все, що хотіла почути, «весело зареготіла і їй стало втішно та любо, що їй не треба йти до старого та бридкого, а можна піти до молодого та гарного» [4, с. 10].

Центральний конфлікт у творі «Нерівня» зумовлений відмінністю етичних поглядів, моральних засад Михайла та Химки. Розчарування в сімейному щасті чекає на сільського вчителя. Одноманітне сільське життя пригнічує головного героя твору. Єдині знайомі, яких

частенько відвідує Михайло – це пани Андрієви. Але з якогось часу і там він «став нецікавий і непотрібний» [12, с. 1]. Щоб розв'язати проблему самотності, Михайло вирішує одружитися зі своєю колишньою ученицею Химкою.

Письменниця художньо відтворює сприйняття і почування головного персонажа. Мироненко намагається передбачити своє майбутнє. Учитель уявляє ясне і хороше життя: «Він би учив Химку, вона б його жалувала, не було б самоти, було б кому озватися на кожне щире слово» [12, с. 3]. Та через хвилину в його свідомості «... все наче нахмурювало. Буддучина здавалася темною, Химка чужою, неприємно здавалося увести в свою хату, у своє щоденне життя незнайому, чужу людину, яка має свої звички, може неприємні йому, свій смак, свої симпатії, може протилежні його» [12, с. 3]. Михайло керується не почуттями до молодесенької дівчини, а страхом перед самотнім майбутнім. Все ж таки одружившись з випещеною дочкою багатого селянина, він починає усвідомлювати, що ця «розумом неповоротна і ніяк не здатна до освіти» [12, с. 3] жінка «не рівня» йому.

Поняття «нерівня», широко застосовуване в літературі критичного реалізму в соціальному сенсі, Н. Кибальчич інтерпретує інакше – екзистенційно. Михайло і Химка не рівні, передусім, за духовністю, естетизмом, ієрархією цінностей. Так, зневажливе ставлення Химки до літератури дуже пригнічує чоловіка, йому було соромно за свою дружину, коли та в гостях у Андрієвих висловлює своє ставлення до одного із класиків: «От я Шевченка не люблю, хоч Михайло за це сердиться, – узявши у руки «Кобзаря» і кладучи недбалим рухом подалі від себе, сказала Химка. – У нього то все більше: зорі, небо, сад... Я це сама бачу. Мені цікаве те, чого я не бачила. Наприклад, що-небудь городське. Та я вобще стихов не люблю, то для развлічення хіба... таки щоб посміятися...» [12, с. 5].

Надія Кибальчич змальовує у внутрішній сфері центрального персонажа розчарування в дружині, з якою мріяв прожити в любові життя, та виникнення на цій основі емоцій відрази: «Химка реготілась, а обличчя у неї було таке, як у тітки: п'яне, непутяще, гидке...»

Михайло не хотів дивитися і дивився, очей не міг одвести – таке неможливо, неймовірно гидке було перед ним.

Коли від огиди мішалося все у очах, він вхоплював чарку» [12, с. 6].

Настроєм відчаю закінчується твір, головний герой не бачить виходу з життєвої ситуації і «топить» свій відчай і розчарування в горілці. У «Ескізах (З життя на селі)» та «Нерівня» життєво вмотивована кожна деталь поведінки персонажа. Авторка художньо досліджує те, що зв'язує, і те, що розмежовує людей.

Визнаним майстром зображення народних учителів є С. Васильченко, який показав життя сільської інтелігенції, зневаженої багатими освіченими людьми, відчуженої від селян панським убранням та цариною думки – отже, безмежно самотньої у просторі свого існування. Мала проза Н. Кибальчич містить ті самі мотиви зі специфікою їх художнього розкриття та змістового наповнення. Зіставимо оповідання С. Васильченка «Вова» з «Ескізами (З життя на селі)» Н. Кибальчич. Молодий сільський учитель Антін Вова прагне познайомитися з місцевою інтелігенцією, щоб мати гідне його освіти й інтелектуальних потреб товариство. Оповідання є історією краху його ілюзій, яку автор оповідає зі співчуттям і розумінням. Н. Кибальчич розповідає про вчителів – Михайла і Марію Андріївну, які мають змогу спілкуватися з багатими людьми, рівними їм за освітою, ніби продовжуючи історію, розпочату С. Васильченком. Її «продовження» ще більш безжальне: якби вчителя й прийняла багата інтелігенція, то він все одно не уникнув би самотності в новому товаристві – залишившись маргіналом, зневаженим, бідним, чужим. Вова не наважується навіть заговорити з панами, які зібралися на першій народній читанці, ніяковіючи у колі, де всі одне одного знають і спілкуються легко й невимушено. «Кругом гомоніли, вешталися, лагодилися до чогось, деякі топталися коло чарівного ліхтаря, інші пробували грамофон, перебирали книжечки; усі вешталися, сміялись, голосно про щось сперечались, тільки Вова не мав собі ніякої роботи й мовчки сидів в захисному куточку» [1, с. 62]. Герої Н. Кибальчич розмовляють з панами, проте ніякої розради їм це не приносить. Учителя принижують, зверхньо пояснюючи, що «Шекспір був знаменитий англійський письменник», бо «сільський учитель, бач, не може нічого знати про англійського драматурга». Учителю мимохіть примушують гостро відчутти злиденність свого існування: панночка демонструє їй придбані в Петербурзі вбрання. «Учителька дивилася на все те здивованим, отупілим поглядом і несвідомо для себе перекладала кожну сукню, кожну блузку на гроші, а потім лічила, щоб то на ті гроші можна було купити» [4, с. 5–6]. Марія Андріївна виховува-

ла хвору дитину, якій не мала змоги купити два яйця на день та нову курточку на зиму. Письменниця загострює проблему спілкування соціально нерівних представників інтелігенції, деталізуючи зіткнення протилежних способів життя та почуттів персонажів, хоча їй бракує майстерності індивідуалізації образу-характеру, притаманної перу С. Васильченка.

Письменники показують безвихідь, у яку потрапили самотні вчителі, – їм не вирватися з неї. Антін занурюється в бездумне пияцтво та розпусту нечесного та малоосвіченого гурту дрібних чиновників. Михайло одружується із сільською дівчиною, такою ж мірою далекою від нього духовно. Екзистенційні розв'язання проблеми у С. Васильченка і Н. Кибальчич подібні: учителі знаходять людей для спілкування, проте вихід з фізичної самотності лише посилює самотність духовну. Жанрова спільність прозових творів обох літераторів поєднується зі спільністю їх мотивів та стильовою подібністю – синтезом народницького канону з елементами імпресіоністичної поезики.

Висновки і пропозиції. Вміння поринути у глибини людської психіки засвідчують в особі Н. Кибальчич письменницю з вразливою натурою і проникливою свідомістю, митця з неординарними суспільно-психологічними зацікавленнями. Вона здатна в окремому творі піднести враження до значимого відображення й осмислення. Психологізоване зображення героя, складність моральних ситуацій, зіткнення протилежних уявлень про добро і зло позначені оригінальністю й новаторством.

Н. Кибальчич на тлі значного масиву національної прози про народного вчителя виділяється політичною та психологічною загостреністю зображення, її герої-вчителі найвище піднімаються у своїй саможертвості заради народу («Останні»), нестерпно переживають свою бідність і самотність («Ескізи. З життя на селі», «Смутна пісня»), найглибше падають у моральну прірву, зрадивши своє високе покликання («Павло Тодосенко», «Одна з незамітних історій»). Письменниця наче максимально розсуває межі морального вибору вчителя, досліджує численні грані його психічного життя, висвітлюючи найбільш порогові стани душі.

Список літератури:

1. Васильченко С. Вова / С. Васильченко // Оповідання. Повісті. Драматичні твори. – К.: Наукова думка, 1988. – С. 59–67.
2. Денисюк І. Розвиток української малої прози XIX – поч. XX ст. / І. Денисюк. – Львів. – 1999. – 278 с.
3. Історія української літератури XX ст.: Навч. посібник у 2 кн. / за ред. В.Г. Дончика. – Кн. 1: Перша половина XX ст. – К.: «Либідь», 1993. – 464 с.
4. Кибальчич Н. Ескізи. (З життя на селі) / Н. Кибальчич // Рідний край. – 1912. – № 37. – С. 39.
5. Кибальчич Н. Оповідання / Н. Кибальчич. – К., 1914. – 148 с.
6. Кибальчич Н. Смутна пісня / Н. Кибальчич // Літературно-науковий вісник. – 1901. – Т. 15. – С. 308–312.
7. Колесник П. Західноукраїнська проза кінця XIX – початку XX ст. / П. Колесник. – К., 1935. – 39 с.
8. Комарівська Н.О. Творчість Надії Кибальчич у контексті розвитку української літератури кінця XIX – початку XX століття: дис. ... канд. філол. наук: 10.01.01 / Н.О. Комарівська; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2003. – 198 с.

10. Коцюбинський М. Твори : В 7-ми т. / М. Коцюбинський – К., 1973–1975.
11. Кравченко Уляна. Пам'яті друга / У. Кравченко. – Львів: Каменяр, 1996. – 247 с.
12. Відділ рукописів Інституту літератури імені Т.Г. Шевченка АН України. – Ф. III. – Од. зб. № 1630. – Арк. 551 зв.
13. Відділ рукописів Інституту літератури імені Т.Г. Шевченка АН України. – Ф. 42. – № 32. – 6 с.

Комаровская Н.О.

Винницкий государственный педагогический
университет имени Михаила Коцюбинского

ПРОЗАИЧЕСКОЕ НАСЛЕДИЕ НАДЕЖДЫ КИБАЛЬЧИЧ О НАРОДНОМ УЧИТЕЛЕ В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ УКРАИНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ КОНЦА XIX – НАЧАЛА XX ВЕКА

Аннотация

В статье выяснено художественные особенности прозаического творчества Надежды Кибальчич, посвященного теме учительства, в контексте развития украинской литературы конца XIX – начала XX века. Установлено, что художественный мир писательницы содержит жестокую правду жизни того времени, события и ситуации типично украинские, писательница максимально расширяет границы морального выбора учителя, исследует многочисленные грани его психической жизни, освещая наиболее пороговые состояния души; фрагменты Н. Кибальчич, посвященные учительству, в аспекте их реалистического направления перекликаются со многими произведениями украинских авторов периода прошлого излома веков. Определено место и значение творчества писательницы в украинском литературном процессе этого периода.

Ключевые слова: история украинской литературы, творчество писателей конца XIX – начала XX века, психологизм, художественный процесс, персонаж произведения.

Komarivska N.O.

Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

BACKGROUND OF NADIYA KIBALCHICH'S TRUTH OF A NATIONAL TEACHER IN THE CONTEXT OF THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN WRITINGS OF THE END OF THE XIX – THE BEGINNING OF THE XX CENTURY

Summary

The article shows the artistic features of the prose creative work of Nadiya Kibalchych, devoted to the teacher work. The writer's creativity is considered in the context of the development of Ukrainian literature at the end of the 19th and the beginning of the 20th century. The writer tells about typically Ukrainian brutal truth of that time, events and situations, what is specially inherent in the Ukrainian people. The writer as much as possible pushes the limits of the moral choice of the teacher, examines the many facets of his mental life, covering the most threshold states of the soul. The fragments of poems of N. Kibalchich in the aspect of their realistic orientation coincide with many works by Ukrainian authors of the period of the past century's turn. The place and significance of the writer's creativity in the Ukrainian literary process of this period are determined.

Keywords: history of Ukrainian literature, creativity of writers of the end of XIX – beginning of XX century, psychology, artistic process, the character of the work.